

**Pamięć. Sposoby i cel pamiętania w chrześcijaństwie antycznym
(XLVIII Spotkanie Badaczy Antyku Chrześcijańskiego, Instytut
Patrystyczny Augustynianum, Rzym, 5-7.05.2022)**

**Memory. Forms and aim of remembering in the Christian antiquity (48th Meeting
of the Researchers of the Christian Antiquity, Rome, Italy, 5-7.05.2022)**

Po dwuletniej przerwie spowodowanej ograniczeniami związanymi z pandemią COVID, podczas których organizatorzy świadomie nie zdecydowali się na formułę hybrydową, podkreślając, że ma to być rzeczywiste spotkanie badaczy antyku chrześcijańskiego, w dniach 5-7 maja 2022 roku odbyła się już 48. edycja tego ważnego wydarzenia patrystycznego. Zaproponowany przez organizatorów temat *LA MEMORIA. Forme e finalità del ricordare nel cristianesimo antico* pierwotnie zaplanowany był na rok 2020, jednak ze względu na pandemię został zrealizowany dopiero właśnie w 2022 roku. Jej wpływ zresztą można było zauważyć podczas całej konferencji: znacznie mniejsza liczba słuchaczy, wszechobecne maseczki – to niektóre z przejawów czasu pandemii. Nie przeszkodziło to jednak w odkrywaniu tajemnic pamięci i jej rozumienia w starożytności chrześcijańskiej, szczególnie, że wydaje się to temat bardzo aktualny.

Konferencję otworzył rektor *Augustynianum* ks. Giuseppe Caruso OSA, który wprowadził w tematykę sympozjum i poprowadził sesję otwierającą, w której znalazły się następujące wystąpienia: Laury Faranda (Rzym), „Mnemosyne. Dal tempo mitico alla conquista della memoria storica nella Grecia antica”, Cateriny Moro (Rzym), „Una memoria polifonica: riflessioni sulle scritture ebraiche” oraz Enrico Moro (Padwa), „Memoria, dimenticanza e oblio nelle *Confessiones* di Agostino”. Następnie, jak zawsze podczas Incontro, rozpoczęły się dwie równoległe sesje. W sesji A poświęconej *Monastycyzmowi* głos zabrali Francesco Aleo (Katania), „Basilio di Cesarea e lo Ps. Macario Egizio fra euché, mneme e diáthesis. Contatti, differenze, rapporti”, Matteo Poiani (Strazburg), „Memoria Dei in Isacco di Ninive”, w sesji B zaś zatytułowanej: *Egzegeza* swoje przedłożenia zaprezentowali Jerónimo Leal (Rzym), „*Rovesciamenti* della memoria ed esegesi dei Padri a proposito dell’episodio di Naaman il Siro (2Re 5, 14)”, Maria Rosaria Petringa (Katania), „Christi memor, immemor aevi. La memoria di Cristo nei poeti cristiani antichi”, Giulia Piccaluga (Rzym), „Gesù tra scrittura e memoria”.

W części popołudniowej, która odbyła się po obiedzie serwowanym, co było nowością na tegorocznym Incontro, w budynku *Augustynianum*

przez wszystkie dni konferencji (w poprzednich latach takiego posiłku nie było, a organizatorzy zapraszali wszystkich uczestników na jednorazową uroczystą kolację do ogrodów Instytutu, skąd wieczorem rozciągał się niezwykły widok na oświetloną kopułę bazyliki św. Piotra, czego z pewnością będzie brakowało) odbyły się również dwie równoległe sesje, które zawierały w sobie po dwie części tematyczne. W ramach popołudniowej sesji A pierwszego dnia Incontro w podsesji zatytułowanej *Alternatywy* głos zabrali Rossana Barcellona (Katania), „La natività tra mito storia e memoria: il *Protoevangelium Jacobi* e il *Liber de nativitate Salvatoris*”, Francesco Berno (Rzym), „Memoria apocrifia: dispositivi di continuità biografica con Gesù nei dualismi eretici”, Andrea Annese (Rzym), „*Mentre tutti insieme ricordavano e disponevano in libri...* (NHC I,2). Rappresentazioni della trasmissione scritta della memoria in alcuni testi cristiani del II secolo”, Maurizio Girolami (Pordenone), „Selezionare la memoria: il caso di Marcione”, Pietro Podolak (Arezzo), „Tertulliano e il Montanismo: la memoria del movimento come fattore di identità”, Paola Marone (Rzym), „Il *Liber genealogus* e il donatismo”, w części zaś poświęconej *Prawu* referaty wygłosili Elio Dovere (Neapol), „Memoria auctorum e continuità ordinamentale: la novella 1 di Teodosio”, Raúl Villegas Marín (Barcelona), „La construcción de la memoria histórica de la controversia pelagiana en las colecciones canónicas tardoantiguas”, László Odrobina (Madryd), „Formas y objetivos de la memoria alterada o distorsionada en el tema de los matrimonios mixtos”. W popołudniowej sesji B pierwsza część dedykowana była *Kapadoczykom* i wśród prelegentów znaleźli się Manuel Mira Iborra (Rzym), „*Μνήμη* e rafforzamento dei vincoli di comunione negli scritti di Basilio di Cesarea”, Giuseppe Germinario (Molfetta), „Memoria, sogno, poesia. Il Carmen II. 1. 16 di Gregorio di Nazianzo”, Antonio Stefano Sembiante (Neapol), „Forme di memoria nell’orazione 18 di Gregorio Nazianzeno”, Mariapia Muccigrosso (Louvain-la-Neuve), „[...] *negli abissi della dimenticanza* (Or. 44, PG 36, 608 A 6): un viaggio tra memoria e oblio nelle opere di Gregorio di Nazianzo”, Jonathan Farrugia (Malta), „Memory as a catalyst of fear and shame: the practical instructions for salvation given by Gregory of Nyssa in his sermons”, Giulio Maspero (Rzym), „La *historikê alêtheia* e la memoria personale in Gregorio Nissa”, Ilaria Vigorelli (Rzym), „Memoria e speranza nell’antropologia trinitaria di Gregorio di Nissa”, w części noszącej tytuł *Archeologia* zaś znaleźli się Margherita Cecchelli (Rzym), „I contesti storici che indirizzarono i papi nella scelta della dedicazione *a martiri stranieri* delle chiese di Roma al fine di incrementare e propagare la loro memoria”, Fabrizio Bisconti

(Rzym), „Memoria apostolorum: la commemorazione uno die dei principi degli apostoli nella Roma tardoantica”, Isabel Maria Alçada Cardoso (Lizbona), „L'esempio del calendario della *Depositio martyrum* della Chiesa di Roma incluso nel *Cronografo* dell'anno 354 da Furio Dionisio Filocalo”.

Drugi dzień spotkania (piątek, 6 maja 2022 roku) rozpoczął się dwiema równoległymi sesjami. W pierwszej badacze zgłębiali zagadnienie pamięci w *Hagiografii i historii*, a swoje badania przedstawili Teresa Sardella (Katania), „Costruzione della memoria tra storia e mito: i dossier agiografici di Agata e Lucia”, László Perendy (Budapeszt), „Memory and Remembrance in the *Martyrium Polycarpi*”, Juri Leoni (Rzym), „*In archivo memoriae conscripta sunt* (Saturn. Dat. 1, 1). Formazione e comunicazione della memoria negli atti dei martiri: alcuni specimina”, Claudio Biagetti (Rzym), „Ερμιόνης μνήμη. Memorie (perdute) di una santa nella tradizione liturgica bizantina”, Diego Elias Arfuch (Bruksela), „Memoria e agiografia. Il caso di Cipro e la costruzione e trasmissione dell'identità”, Tessa Canella (Rzym), „La costruzione della memoria di Elena Augusta fra propaganda politico-religiosa ed esigenze devozionali”, Letizia Broganelli (Rzym), „Memorable bustum/barbariae: la battaglia di Pollenzo nel *De bello Getico* di Claudiano”, Nico De Mico (Rzym), „Raccontare e fare memoria secondo Gregorio di Tours”. Druga sesja przedpołudniowa drugiego dnia obrad ukazywała pamięć w dziełach łacińskich pisarzy wczesnochrześcijańskich, a mówcami tej drugiej sesji byli Roberta Franchi (Mediolan), „La costruzione letteraria della memoria di Ambrogio: Agostino, Paolino ed Ennodio”, Michele Cutino (Strazburg), „Il valore ambiguo della memoria nella parafrasi genesiaca di Claudio Mario Vittorio (V sec.)”, Emiliano Faccio (Padwa), „Memoria naturale e memoria razionale in Tertulliano”, Alessandro Capone (Lecce), „Gerolamo e Ambrosiaster tra memoria esegetica e damnatio memoriae”, Ivan Bodrožić (Split), „Girolamo e lo status virginale: una chiave d'accesso alla memoria pura in vista dell'unione con Dio”, Calogero Cerami (Palermo), „Memoria divina e memoria umana nei *Tractatus in Psalmos* di Girolamo”, Daniela Scardia (Lecce), „Memoria ed esegesi nel Commento a Matteo di Gerolamo”, Marcin Wysocki (Lublin), „Letters as a Form of Memory. A Study of Latin Christian Letters of the 4th and 5th Century (Ambrose, Jerome, Augustine and Paulinus of Nola)”.

Popołudniowe sesje drugiego dnia Incontro poświęcone były *Pisarzom greckim* oraz *Augustynowi*. W sesji A zaprezentowali się Alfio Cristaudo (Katania), „Giustino e la rimozione dell'anamnesi escatologica: il riassorbimento della memoria passionis nel paradigma didascalico del Logos”, Leszek Misiarczyk (Warszawa), „APOMNHMONEUMATA negli scritti di

Giustino Martire. Inizio della formazione della memoria cristiana”, Alessia Brombin (Rzym), „Memoria Dei e ricordo del peccato in Giovanni Crisostomo”, Salvatore Costanza (Ateny), „Μάρτυς e μαρτυρία in Nonno di Panopoli, Par. S. Io. Ev.: memoria del Risorto e identità comunitaria”, Carlos Marcelo Singh Mesconi (Salta), „Μνήμη θεοῦ in Diadoco di Fotica”, Alberto Nigra (Turyń), „Il *Tomus ad Armenios* e altri testimonia di Proclo di Costantinopoli nel VI secolo: un caso di riscrittura della *memoria dogmatica* precalcedonese, Rocco Schembra (Katania), „Memoria e identità nell’*Homilia in mulieres unguentiferas* di Gregorio di Antiochia”. W sesji Augustyńskiej zaś głos zabrali Alberto D’Inca (Varese), „*Hodiernus dies [...] nobis in memoriam revocat* (Aug., Sermon. 280, 1). Il paradoss delle *memorie* nella riflessione di Agostino di Ippona e la sua apparente soluzione nella celebrazione liturgica del martirio”, Concetta Scibetta (Palermo), „Forma e finalità del far memoria di sé nelle Confessiones di Agostino tra tradizione e innovazione”, Rachele Baviera (Rzym), „Mandare memoriae: la memorizzazione delle Scritture come strumento ermeneutico nel *De Doctrina Christiana* di Agostino”, Gerald Boersma (Ave Maria [Fl]), „Memory as the site of Divine Participation in Augustine”, Graziano Malgeri (Cagliari), „*Memento verbi tui servo tuo, in quo spe dedisti mihi. Senza memoria non c’è speranza* (cf. en. Ps. 118, XV, 1-8)”, Pauline Rates (Lyon), „La mémoire des mots chez Saint Augustin”.

Trzeci i ostatni dzień XLVIII Spotkania Badaczy Antyku Chrześcijańskiego składał się z dwóch sesji. W pierwszej poświęconej myśli Aleksandryczyków zaprezentowali się Pierluigi Banna (Mediolan), „La filosofia come *alleanza* concessa ai Greci in Clemente Alessandrino: la ricostruzione della memoria cristiana”, Jana Plátová (Olomouc), „Ἀμνησικακία e il suo posto nel concetto di assimilazione a Dio negli *Stromati* di Clemente Alessandrino”, Miklós Gyurkovics (Nyíregyháza), „La *memoria razionale* nell’epistemologia di Clemente Alessandrino”, Giovanni Hermanin de Reichenfeld (Rzym), „Origene, Zaccaria e la memoria di Dio”, druga sesja tego dnia zaś była sesją podsumowującą i składały się nań dwa wykłady znanych badaczy: Angelo Di Berardino (Rzym), „Memoria, memorie e calendario cristiano” oraz Pablo Argárate (Graz), „Remembrance and Ritual mimesis at the loca sancta in the *Itinerarium Aegriae*”.

Podczas obrad i w rozmowach kuluarowych przebijala się radość, że po dwóch latach ograniczeń udało się wreszcie spotkać twarzą w twarz i dyskutować o antyku chrześcijańskim. Pojawiała się też nadzieja, że nie nastaną już żadne okoliczności, które zakłóca normalny bieg corocznych spotkań i że ponownie uczestniczyć w nich będą goście także spoza Euro-

py. Miejmy nadzieję, że pojawiać się będzie także coraz więcej polskich głosów, gdyż w tegorocznym Incontro wzięło udział tylko dwóch prelegentów z Polski: ks. prof. Leszek Misiarczyk i piszący te słowa, a i wśród słuchaczy zabrakło w tym roku Polaków. Przyszłoroczne XLIX Incontro di Studiosi dell'Antichità Cristiana odbędzie się w dniach 11-13 maja 2023 roku i poświęcone będzie tematowi „Oblicza Boga we wczesnym chrześcijaństwie”.

Ks. Marcin Wysocki, Lublin – KUL

**Doroczna Konferencja Północnoamerykańskiego Towarzystwa
Patrystycznego (NAPS) (Chicago, USA, 26-28.05.2022)
Annual Meeting of the North American Patristic Society (Chicago, USA,
26-28.05.2022)**

Po raz pierwszy od 2018 roku twarzą w twarz spotkali się badacze antyku chrześcijańskiego zrzeszeni w Północnoamerykańskim Towarzystwie Patrystycznym (NAPS). W 2019 roku konferencja nie odbyła się z racji tradycyjnego rocznego przestoju w roku Konferencji patrystycznej w Oksfordzie, w 2020 roku spotkanie było niemożliwe z powodu pandemii Covid, w 2021 roku zaś obrady celebrujące 50-lecie NAPS odbyły się za pośrednictwem internetu w formule online, co jeszcze podczas tegorocznego zjazdu było komentowane jako nieudany eksperyment. Po czterech latach zatem ponownie w murach hotelu Hyatt Regency w centrum Chicago spotkało się w dniach 26-28 maja 2022 roku ponad 280 badaczy wczesnego chrześcijaństwa przede wszystkim z Ameryki Północnej, ale także z innych części świata (łącznie 52 osoby), aby dzielić się swoimi badaniami. Jak zawsze konferencji towarzyszył kiermasz książek, na którym zaprezentowały się najważniejsze światowe wydawnictwa przedstawiające swe publikacje z zakresu antyku chrześcijańskiego.

Zgodnie ze zwyczajem obrady odbywały się w formie plenarnych wykładów oraz równoległych sesji tematycznych. W tym roku takich sesji było 68, w tym niektóre dwuczęściowe ze względu na dużą liczbę zgłoszonych propozycji dotyczących danego tematu. Trudno byłoby w tym miejscu zamieszczać nazwiska wszystkich prelegentów i tematy ich przedłożeń,